

Блажо ДИМИТРОВ

ПОТРЕБИ И МОЖНОСТИ ЗА ОБЕЗБЕДУВАЊЕ НА РЕПРОДУКЦИЈАТА, СО ПОСЕБЕН ОСВРТ ВРЗ БИОЛОШКАТА РЕПРОДУКЦИЈА НА ШУМИТЕ

1. В О В Е Д

Средствата за регенерација на шумите (биолошка репродукција) во наши услови се остваруваат, т.е. обезбедуваат, врз основа на законските прописи што се однесуваат на стопанисувањето со шумите, како и врз основа на други законски прописи.

Така, со Законот за шумите ("Службен весник на СРМ", бр. 20/74 и 15/86) се предвидува средствата за регенерација на шумите да се обезбедуваат преку амортизацијата на исечената шума (A-II), која изнесува 20% од износот на вредноста на исечената дрвна маса на извозен пат во шума. Овој процент до 30.06.1986 година изнесуваше 12%.

Покрај тоа, и со Законот за сметководството ("Службен лист на СФРЈ", бр. 12/89) е пропишано потребните износи на средства за обновување (репродукција) на шумите да се издвојуваат од остварениот вкупен приход во височина определена со самоуправен општ акт на правното лице, со тоа што издвоените средства да не бидат помали од износот пропишан со Законот за шумите, а најмалку во висина од 15% од вредноста на исечената дрвна маса според пазарните цени на најблиското продажно масто (камионски пат, железничка станица и сл.).

Издвоените средства за регенерација се пропишува да се користат строго наменски, односно за биолошка репродукција или регенерација на шумите, а еден дел од тие средства се користат и за техничко опремување и за други намени. Притоа, под регенерација на шумите, како што е тоа предвидено во Законот за шумите, се подразбира: обнова на шумите (пошумување на сечиштата и голините во шумите), нега на шумите (чистење, проредување и сл.), превентивна заштита и чување на постојните шуми, за мелиорација и реконструкција на скабопродуктивни ниски шуми, грмјаци и други деградирани шуми. Потребните средства за мелиорација и реконструкција на скабопродуктивните ниски шуми и грмјаци и други деградирани шуми е предвидено да се обезбедуваат 50% од средствата за регенерација на шумите, а 50% од Републиката, преку Републичкиот фонд, односно Совет за

пошумување на голините. Исто така, до 20% од издвоените средства за регенерација на шумите можат да се користат и за техничко опремување на стопанисувањето со шумите.

За пошумување на голини надвор од шумите, односно проширување на шумскиот фонд, според Законот за шумите, средства обезбедува Републиката, општините на чија територија се голините за пошумување и заинтересираните организации.

Со оглед на сегашната, главно неповолна состојба на шумскиот фонд во Републиката, како и конкретните решенија за обезбедувањето на средствата за регенерација, односно епродукција на шумите, се наметнуваат неколку значајни и клучни прашања, односно проблеми.

Меѓу најважните прашања, односно проблеми, е утврдувањето на реалните потреби и на реалните можности за обезбедување на регенерацијата на шумите (обнова, нега и аштита) како и постојано подобрување на постојниот шумски фонд. Тоа е затоа што состојбата на шумскиот фонд во Републиката е доста неповолна, а барањата што се поставуваат пред нашите шуми се се поголеми и се поразновидни. Со други зборови, постои изразен расчекор помеѓу барањата (потребите) од шумите, било тие барања да се од материјална или нематеријална природа, од една страна и можностите тие барања, со оглед на сегашната состојба на шумите, да се задоволат, од друга страна. На сето тоа, во последните години се повеќе се наметнува проблемот на сушење и пропаѓање на шумите, кој во светски размери веќе е прогласен за најголема еколошка катастрофа на крајот на овој век.

Имајќи го предвид претходното, за конкретните наши проблеми, се поставува прашање колкави средства се потребни и да се обезбеди репродукцијата, а посебно биолошката епродукција на шумите (проста и проширена репродукција), ако и другите компоненти на вкупната репродукција при стопанисувањето со шумите. Во другите компоненти на епродукцијата, посебно се поставува прашањето за обезбедување на минимум услови за стопанисување со шумите, во прв ред отвореност на шумските површини со сообраќајници, опременост на производството, т.е. механизираност и лично.

Покрај прашањето, односно проблемот за утврдување на реалните потреби на средства за репродукција, исто така се поставува прашањето како, односно на кој начин да се

обезбедат тие средства. Ова посебно, со оглед на тоа што стопанисувањето со шумите е дејност која што се карактеризира со доста специфичности (долг процес на обнова и одгледување на шумите, зависност од природните услови - климатски, почвени, релјефни и сл.), а шумите, покрај тоа што даваат директни користи (дрво и други шумски производи), тие едновременно имаат и голем број на индиректни користи или т.н. општокорисни функции. Според истражувањата на голем број автори, општокорисните функции на шумите, зависно од конкретните услови, се за три па до девет пати поголеми од директните користи на шумите.

Имајќи го предвид, пак претходното, се наметнува потребата во обезбедувањето на потребните средства за регенерација на шумите, покрај корисниците на директните користи, да учествуваат и корисниците на општокорисните функции на шумите, а во одредени прилики и средини и сите оние субјекти кои што на определен начин влијаат врз загадувањето на животната средина, односно уништувањето на шумите.

2. УТВРДУВАЊЕ НА ПОТРЕБНИТЕ СРЕДСТВА ЗА РЕПРОДУКЦИЈА

Потребните средства за репродукција а посебно потребните средства за биолошка репродукција на шумите, зависат од повеќе фактори, а во прв ред од состојбата на шумите, условите за стопанисување, организационата поставеност на на шумарството и слично.

Земено во целина, репродукцијата во шумарството и потребните средства ги опфаќаат следните компоненти и фази:

- обнова, нега и заштита на постојниот шумски фонд, односно простата биолошка репродукција (регенерација на шумите);
- мелиорација и реконструкција на слабопродуктивни ниски шуми и грмјаци (подобрување на шумскиот фонд);
- пошумување на големи надвор од шумите (проширување на шумскиот фонд);
- обезбедување на услови за стопанисување со шумите (шумски сообраќајници, механизација и опрема и сл.) и друго.

2.1.Обнова, нега и заштита

Обновата, негата и заштитата на шумите, односно одгледувањето на шумите, всушност представува регенерација на шумскиот фонд. Основната цел на одгледувачките мерки е шумите да се обноват, да се зачуваат (заштитат и истовремено да се унапредат). Обновата, негата и заштитата во себе содржат елементи на едноставна (проста), но и на проширена, биолошка репродукција на шумите. Тоа е и логично, зошто со одгледувачките мерки и со превентивната заштита и чувањето на шумите не само што се обновува и зачувува постојниот шумски фонд, туку се зголемува производната способност и се подобрува неговата квалитетна структура.

Врз основа на анализите на податоците за извршените шумско-културни и одгледувачки работи во изминатиот период, а посебно чистењата и проредите, не можеме да бидеме задоволни. Така, во последните 5-6 години просечно годишно во Републиката биле обновувани по вештачки пат околу 2.400 ха, од што околу 1.900 ха со пошумувања во речиста, а другите 500 ха преку пошумувања на голини, т.е. чистини во шумите. Во истиот период, преку нега на подмладокот, чистења и прореди, годишно биле третирани, односно зафаќани по околу 5.700 ха, што е релативно скромно, а со тенденција на намалување.

Имајќи ја предвид состојбата на нашите шуми и потребите за обнова, нега и превентивна заштита, се предвидува во наредниот период секоја година да се извршуваат следните шумско-културни и одгледувачки работи :

-пошумување со пополнување (обнова) на шумите (на 3.0000 ха)	60,0 мил. дин.
-нега, чистење и прореди (на 15.000 ха)	97,5 мил. дин.
-превентивна заштита на шумите (на околу 840.000 ха)	42,0 мил. дин.
Вкупно	199,5 мил. дин.

Цените се земени во м. јуни о. г. (при паритет на динарот 1 DEM = 13,00 дин.)

Во претходните средства не се земени предвид потребните средства за евентуално отстранување на штетите од сушењето на шумите.

Ако се утврдени потребните средства за обнова, нега и заштита на шумите, сега се поставува прашањето кој треба нив да ги обезбеди. Со оглед на тоа што обновата, негата и заштитата не се само обнова и заштита (проста биолошка репродукција) на шумите, туку овие мерки придонесуваат и за зголемување на производната способност по единица површина и подобрување, односно унапредување на шумскиот фонд од една страна, а од друга, денес се потребни далеку поголеми напори, средства и труд во зачувувањето на шумите поради се поголемото негативно влијание на разните биотски и абиотски фактори, би требало и при обезбедувањето на средствата сето тоа да се има предвид.

Иако прашањето за изворите на обезбедување на средства за регенерација на шумите (обнова, нега и заштита) би можело да се елаборира во научните и стручните кругови, на ова место земено е овие средства да се обезбедуваат целосно од амортизацијата за исечената шума, односно од таканаречените средства за регенерација или A-II.

2.2 Мелиорација и реконструкција

Нема никаква дилема дека мелиорацијата и реконструкцијата се мерки со кои се подобрува и унапредува постојниот шумски фонд, односно слабопродуктивните ниски и деградирани шуми се преведуваат во попродуктивни категории на шуми. Стопанисувањето со оваа категорија на шуми воопшто и кај нас не е можно да се врши врз економски принципи, односно потребните средства се за неколку пати поголеми одошто евентуалните приходи што можат да се добијат од нив.

Поради сето тоа и кај нас остварените резултати на полето на мелиорацијата и реконструкцијата на слабопродуктивните ниски и деградирани шуми се повеќе од скромни. Така, на пример, во последните 5-6 години, иако биле предвидени за мелиорација годишно по 3.300 ха, реализирани се само по околу 800-850 ха.

Во наредниот период, со оглед на тоа што нашиот шумски фонд има доста површини нискостеблени, слабопродуктивни и деградирани шуми, би било неопходно годишно да се зафаќаат по околу 4.200 ха, за што би биле потребни по околу 126,0 милиони динари.

Според некои наши анализи и согледувања, обезбедувањето на потребните средства за мелиорација на слабопродукт-

ивните ниски и деградирани шуми би можело да биде со 20% од страна на организациите кои што би ги изведувале работите (од средствата за регенерација, односно А-II), а 80% од средствата на Републиката (од фонд или од буџет).

2.3. Пошумување на голините

Со пошумувањето на голините се зголемува површината на шумите, односно се проширува шумскиот фонд, а од друга страна, се создава рационално користење на површините што се изложени на ерозија или пак површини што за друго не се исплати да се користат.

И покрај тоа што во годините по ослободувањето, а посебно во седумдесетите и осумдесетите години на полето на пошумувањето се постигнати значајни резултати, се уште има доста голини и обесшумени терени во нашата Република. Во последните 5-6 години има стагнација па и намалување во обемот на пошумувањата на голините и тоа од повеќе причини, меѓу кои: недостаток на средства, неповолни временски прилики, нерешени имотно-правни односи и слично.

Со оглед на ваквата состојба, се предвидува во наредниот период годишно да се пошумуваат по околу 3.000 ха голини, за што би биле потребни по околу 90,0 милиони динари. Овие средства исклучиво би биле на товар на Републиката, а евентуално би можеле да учествуваат и определени заинтересирани субјекти.

2.4. Обезбедување на услови за стопанисување

За да се зачуваат и унапредат шумите, како и за проширување на шумскиот фонд, неопходно е да се обезбедат соодветни услови, како што се: соодветна густина на шумските сообраќајници и други објекти (згради и сл.) за стопанисување со шумите, набавка на неопходна опрема и механизација и друго.

Сегашната отвореност на шумите во Републиката е недоволна и е на најниско ниво во земјата. Во 1989 година, на пример, имало само околу 5,67 м²/ха шумски сообраќајници - патишта, од кои речиси 60% се без горен строј, односно земјани. За современо, економично и ефикасно стопанисување се неопходни минимум 10 м²/ха шумски патишта.

Исто така и опременоста, односно механизираноста при стопанисување со шумите е за двапати на пониско ниво од истата на ниво на Југославија. Во некои фази, како што е на пример дотурот, опременоста е доста слаба (просек за Републиката, според некои податоци фазата дотур е механизирана со 5-10%).

Имајќи ги предвид ваквите состојби, се смета дека во наредните години е неопходно да се обезбедат секоја година, следните средства:

- за изградба на шумски
патишта (нови) околу 200 км 58,0 мил. дин.
- за набавка на опрема 13,0 мил. дин.
- за друго (основи, програми и сл.) .. 15,0 мил. дин.

ВКУПНО	86,0 мил. дин.
--------	----------------

Врз основа на претходните анализи и согледувања, годишно за обезбедување на репродукцијата на шумите би биле потребни по околу 501,5 милиони динари, и тоа:

1. БИОЛОШКА РЕПРОДУКЦИЈА 415,5 мил. дин. или 82,8%
 - а) проста (обнова, нега и
заштита на шумите) 199,5 мил. дин. или 39,8%
 - б) мелиорација и рекон-
струкција 126,0 мил. дин. или 25,1%
 - в) пошумување на голините .. 90,0 мил. дин. или 17,9%

2. ОБЕЗБЕДУВАЊЕ НА УСЛОВИ 86,0 мил. дин. или 17,2%

ВКУПНО (1+2)	501,5 мил. дин. или 100,00%
--------------	-----------------------------

Односот помеѓу простата биолошка репродукција (регенарција) на шумите и проширената биолошка репродукција е 48%:52%, а односот помеѓу обновата, негата и заштитата, од една, и мелиорацијата на деградираните шуми, од друга страна, е 61,3%:38,7%.

3. УТВРДУВАЊЕ НА ВРЕДНОСТА НА СЕЧИВИОТ ЕТАТ

Сечивиот етат е утврден само за уредените шуми во Републиката, односно шумите за кои има донесено шумско-стопански основи. При ова, површината на уредените шуми (обраснатите површини) изнесува околу 834.000 ха, со вкупна дрвна залиха од околу 81.509.000 м³ и годишен

прираст од околу 1.883.000 м³. Во овие шуми годишниот сечив етат е утврден и изнесува околу 1.423.400 м³ бруто маса, што чини околу 75,6% од годишниот прираст, односно 1,75% од вкупната дрвна залиха.

Врз основа на извршените анализи, а според цената на дрвните сортименти на извозен пат во шума (м. јуни о. г.), се дојде до сознанието дека вредноста на годишешниот сечив етат изнесува 1.774.100.000 динари, и тоа:

-сите видови трупци	182.000 м ³	или	364,0 мил. дин.
-јамска и долга граѓа	65.000 м ³	или	130,0 мил. дин.
-ситн.тех.(облици, др.)	195.000 м ³	или	292,5 мил. дин.
-огревно дрво	823.000 м ³	или	987,6 мил. дин.
ВКУПНО	1.265.000 м ³		1.774,1мил. дин.

4. ОДНОС ПОМЕЃУ ПОТРЕБНИТЕ СРЕДСТВА ЗА РЕГЕНЕРАЦИЈА НА ШУМИТЕ И СЕЧИВИОТ ЕТАТ

Потребните средства за репродукција, во износ од 501.500.000 динари, претставуваат околу 28,3% од вредноста на годишниот сечив етат. Учеството на одделните компоненти на репродукцијата во вредноста на сечивиот етат е како што следува:

- обнова, нега и заштита	11,25%
- мелиорација и реконструкција	7,10%
- пошумување на голините	5,07%
ВКУПНО БИОЛОШКА РЕПРОДУКЦИЈА	23,42%
- обезбедување на услови и друго	4,85%
ВКУПНО РЕПРОДУКЦИЈА	28,27%

5. БАЛАНСИРАЊЕ НА ПОТРЕБИТЕ И МОЖНОСТИТЕ (ИЗВОРИТЕ)

Како што истакнавме, потребните средства за епродукција на шумите би требало да ги обезбедат оние што и користат шумите, односно оние што користат дрво од шумите оние што ги користат многубројните општокорисни функции а шумите. Исто така би требало во финансирањето на епродукцијата на шумите да учествуваат сите оние што вршат агадување или на било кој начин предизвикуваат штетни последици врз шумите и животниот простор.

Според напред изнесеното, во наши услови и според вкупните состојби кај нас во Републиката, средства за биолошка репродукција на шумите би се обезбедиле на следниот начин:

ИЗВОР НА ПОТРЕБНИТЕ СРЕДСТВА

	средства за регенерација А-II		од други извори (фонд)		вкупно	
	мил. дин.	%	мил. дин.	%	мил. дин.	%
1	2	3	4	5	6	7
1. Обнова, нега и заштита	199,5	100	-	-	199,5	100
2. Мелиорација и реконструкција	25,2	20	100,8	80	126,0	100
3. Пошумување на голини	-	-	90,0	100	90,0	100
ВКУПНО (1+2+3)	224,7	(54)	190,8	(46)	415,5	100
4. Обезбедување услови и друго	(46,0)	54	(40,0)	46	86,0	100
ВКУПНО (1+2+3+4)	270,7	(54)	230,8	(46)	501,5	100

Средствата што би се обезбедувале од амортизацијата за исечените шуми (А-II) годишно во износ од 270.700.000 динари представуваат околу 15,26%, или заокружено 15% од вредноста на сечивиот етат, сметано на извозен пат во шума.

Средствата што треба да се обезбедат заради користење на општокорисните функции на шумите, односно заради загадување и штети на шумите (преку посебен фонд на Републиката), годишно во износ од околу 230.800.000 динари, представуваат околу 0,025% од општествениот бруто-производ (вкупниот приход) на целото стопанство во Републиката, односно 0,056% од општествениот производ или 0,062% од народниот доход на стопанството.

6. ЗАКЛУЧОЦИ

Проблемот на репродукцијата при стопанисувањето со шумите е доста сложен и специфичен. Тоа произлегува оттаму што стопанисувањето со шумите како дејност и шумарството како гранка се карактеризираат со голем број специфичности, со што битно се разликуваат од другите гранки на стопанството.

Врз основа на извршените анализи и проучувања, дојдовме до сознание дека годишно за обезбедување на репродукцијата на шумите, со сите нејзини компоненти на ниво на Република Македонија, се потребни околу 501.500.000 динари (според цени од месец јуни о.г.). Од овие средства околу 415.500.000 динари или 82,9% отпаѓаат на потребни средства за биолошка репродукција, а другите 86.000.000 динари или околу 17,2% се потребни средства за обезбедување на неопходните услови за стопанисување со шумите (отворање на шумите со шумски сообраќајници, механизирање на производството и други потреби).

Од вкупно потребните средства за биолошка репродукција во износ од 415.500.000 дин. отпаѓаат околу 48,0% или 199.500.000 дин. за обнова, нега и заштита (регенерација на шумите), 30,3% или 126.000.000 дин. за мелиорација и реконструкција и 21,7% или околу 90.000.000 дин. за пошумување на голините.

Инаку вкупните потребни средства за репродукција представуваат околу 28,3% од вредноста на годишниот сечив етат во уредените шуми во Републиката. Од вкупното учество отпаѓа: 11,3% на обнова, нега и заштита (регенерација на шумите), 7,1% на мелиорација и реконструкција и 5,1% на пошумување на голините, како и 4,8% на обезбедување на услови на работа.

Средствата за репродукција би се обезбедувале 54% од амортизацијата за исечените шуми (од А-II), а 46% од корисниците на општокорисните функции на шумите и др., односно од Републиката.

Учеството на корисниците на дрво би било околу 15% од вредноста на исеченото дрво сметано на извозен пат во шума (значи А-II 15%), а учеството на корисниците на општокорисните функции на шумите би изнесувало околу 0,025% од општествениот бруто-производ (вкупен приход) или 0,056% од општествениот производ, односно 0,062% од народниот доход на вкупното стопанство на Републиката.

Обезбедувањето на средства за репродукција на шумите практично и конкретно би се утврдило и уредило со Закон за шумите и со други законски прописи во Републиката.

Л и т е р а т у р а

1. Golubović, U., Namena rente u šumarstvu. "Šumarstvo i prerada drveta", Sarajevo, br.10-12/84.
2. Димитров, Б., Некои тенденции во распределбата на доходот во ООЗТ од областа на шумарството во СРМ. "Шумарски преглед", Скопје, бр. 5-6/77.
3. Димитров, Б., Утврдување на вредноста на шумите. "Сметководно-финансиска ревија" (СФРЈ), Год. XVIII/85, бр12, Скопје, 1985.
4. Димитров, Б., Општествено-економска оправданост на вложувањата за мелиорација на деградираните шуми во СРМ "Шумарски преглед", Скопје, бр. 1-6/86.
5. Димитров, Б., Ревалоризација на вредноста на шумите (методи и постапка), "Шумарски преглед", Скопје, бр. 1-6/88.
3. Димитров, Б., Општествено-економски аспекти и последици од штетите на шумите во СРМ. "Шумарски преглед", Скопје, бр. 7-12/88.
7. Dimitrov, B., Stanje šuma i problem reprodukcije sa posebnim osvrtom na regeneraciju šuma u SRM. "Šumarski list", Zagreb, br.3-5/89, Zagreb 1989.
3. Prokopljević, N. Disproporcija u troškovima proizvodnje drveta na panju. "Šumarski list", Zagreb, br. 7/51, Zagreb, 1951.
1. Закон за шумите. "Службен лист на СРМ", бр.20/74, 15/86.
0. Закон за сметководство. "Службен лист на СФРЈ", бр. 12/89.
1. СРМ-90, Републички завод за статистика-Скопје.

S U M M A R Y

NEEDS AND POSSIBILITIES FOR PROVIDING OF REPRODUCTION, WITH A SPECIAL EMPHASIS ON THE BIOLOGICAL REPRODUCTION OF THE FORESTS

B. Dimitrov

In this report a review on the existing solutions for providing of reproduction means is given, with a special emphasis on the biological reproduction (regeneration) of the forests in the conditions of our Republic. On the basis of the analysis and studies made, it was stated that the total annual needed funds for reproduction of the forests in our Republic are about 28,3% from the value of the possible wood cutting mass in the regulated forests. The required funds for regeneration, nursing and protection of the existing forests fund amounts about 11,3% of the mass value, melioration and reconstruction 7,1%, afforestation of bare terrains outside the forests 5,1% and for technical equipment and forest opening 4,8%. It is suggested to provide about 54% of the required funds by the users of the direct benefits of the forests, and 46% by the users of the general using functions of the forests and environmental pollutants, i.e. the Republic. Otherwise, the users of the direct benefits of the forests should provide, i.e. to set aside an average of about 15% of the cut wood value, for regeneration of the forests (A-II).

Блажо ДИМИТРОВ

Димитар БАТКОСКИ

ВРЕДНУВАЊЕ НА ШУМИТЕ СО ПОСЕБЕН ОСВРТ БРЗ НИВНИТЕ ОПШТОКОРИСНИ ФУНКЦИИ

1. В О В Е Д

Значењето на шумите и нивната економска улога во животот на еден народ може правилно да се оцени само на тој начин ако комплексно се опфатат сите користи што ги даваат тие, како во економскиот така и во културниот живот на луѓето.

Користите што ги даваат шумите се многубројни, како што се многубројни и потребите што се очекуваат од нив. Групирајќи ги користите и нивното економско и општествено значење на шумите истите можат да се поделат на две големи групи и тоа:

■ директни или непосредни користи, и
■ индиректни или посредни користи.

Индиректните, односно посредните користи уште се викаат и заеднички, колективни или општокорисни функции на шумите.

Како што е познато, за најважен производ од директните користи на шумите се смета самото дрво. Дрвото е главен продукт кој се добива при стопанисувањето со шумите, а посебно кога станува збор за т.н. стопански или економски шуми. Меѓутоа, покрај дрвото, шумите даваат и голем број на други производи од растително, животинско или минерално потекло. Сите овие други шумски производи во најголем број на случаи се викааат второстепенни или споредни шумски производи. Второстепените односно споредните шумски производи за шумата односно за нејзиниот развој немаат некое посебно значење, туку нивното значење се огледа за шумското и вкупното народно стопанство. Од второстепените шумски производи, во услови на Македонија, посебно се истакнуваат шумските плодови, шумските семиња, лековитите и ароматичните растенија, печурките, лишаите и слично.